

TATAR MI, TÜRK MÜ, TÜRK-TATAR MI? :
İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASI DÖNEMDE DOĞU ASYA'DA TÜRK-
TATARLARIN KİMLİK SORUNU ÜSTÜNE*

A. Merthan DÜNDAR**

ÖZET

Türk adının ve kültürünün uzandığı en uzak yerlerden biri de Japonya'dır. Yerli ve yabancı literatürde Türklerle Japonlar arasında dil, kültür ve etnik kök bakımından benzerlik ya da akrabalık bağı olduğu konusunda çeşitli görüşler vardır. Ancak Doğu Asya ve Japonya'da yaşamış olan Türk halkları hakkında çokça araştırma yoktur. İki dünya savaşı arası dönemde Japonya, Çin ve Kore gibi Japon işgal bölgelerinde yaşamış olan İdil-Uralı Türk halkları konusunda, son zamanlarda bazı ilmi araştırmalar yayımlanmaya başlamıştır. Konuyla ilgili çalışmalarda, bahsi geçen topraklara yerleşen Türk halkları için, Kazan Tatarları ya da Türk-Tatar adlandırmaları kullanılmakla beraber, Türk-Tatar adının zikri, kimi zaman sorulara sebep olmaktadır. Bu bildiride, Türk-Tatar adının neden kullanıldığı, konuyla ilgili birinci el arşiv malzemelerinde İdil-Uralı Türk halklarının nasıl tanımlandığı meselesi incelenmiş, konuyla ilgili düşünceler dile getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk-Tatar, İdil Ural, Japonya, Milli Kimlik, Türk Kimliği, Tatar Kimliği.

TATAR, TURCO OR TURCO-TATAR?:
ON THE IDENTITY PROBLEM OF TURCO-TATARS IN EAST ASIA
BETWEEN TWO WORLD WARS

ABSTRACT

Japan, is one of the farthest places where, the name Turk and Turkic culture extend. There are several opinions expressed in the local and foreign literature about the existence of the linguistic, cultural and ethnical ties between the Turks and the Japanese. However, there are not many works regarding the

---

* Bu makale, Akademisyenler Birliği tarafından 19-21 Mart 2013 tarihleri arasında düzenlenmiş olan, *21.Yüzyılda Türkiye'de Sosyal Bilimler ve Toplum Sorunları Sempozyumu*'nda sunulan ve daha önce yayımlanmamış olan bildirinin yeniden düzenlenmiş halidir.

** Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi, merthandundar@gmail.com

Turkic nations who lived in East Asia and Japan. Recently some works have begun to be published concerning the Volga Ural originated Turkic nations who settled in Japanese occupied lands such as China, Korea and Japan between the two world wars. Commonly these Turkic groups are named as Kazan Tatars or Turco-Tatars but the use of the name Turco-Tatar sometimes prompts questions. In this paper we intend to examine the use of the name Turco-Tatar and how the Volga-Ural originated Turkic nations are defined in first hand archival materials, whilst expressing our opinions about this subject.

Key words: Turco-Tatar, Volga-Ural, Japan, National Identity, Turkish Identity, Tatar Identity

Giriş

Bir süreden beri, yazılı ve görsel Türk basınında kimlik, alt kimlik, üst kimlik tartışmaları devam etmektedir. Buna paralel olarak, Türk kimliği altında birleşmiş olan büyük çoğunluk dışındaki bazı unsurların, kimliklerini beyan etme hakkı adı altında verdikleri beyanlar ise kafa karıştırıcı bir hal almaya başlamıştır. İleri sürülen savlar, hükümetleri ya da devleti suçlamaktan uzaklaşarak Türklerin genel olarak ırkçı olduğuna hükmeder niteliktedir. Oysa belli sürelerde, Türk milletinin genelini muzdarip eden dönemler hariç tutulduğunda, kaba kuvvete başvurmamış tüm etnik unsurların kendilerini ifade edebildikleri de görülür. Cumhuriyetin ilk yıllarına atıf yapılarak, her türlü etnik adın yasaklandığı hatta silinmeye çalışıldığı da dillendirilen bir başka konudur. Oysa Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarından bu yana yayımlanmış ya da yayımlanmakta olan gazete ve dergiler incelendiğinde -yukarıda bahsedilen karmaşa dönemleri hariç tutulursa- her türlü etnik unsurun adının açıkça ve korkusuzca yazıldığı görülebilecektir. Adı Türkiye olan bir ülkede, sadece bir ırk'a ya da soya ait olmayıp, his veya gönüllü bağlılıkla kabullenilmiş Türk adının ya da Türklüğün öne çıkmasının da şaşılacak bir şey olmadığını söylemek mümkündür. Zira bu devletin ve mirasçısı olduğu İmparatorlukların kurucu unsuru Türklerdir. Bize göre, Batı'dan ya da dünyanın başka yerlerinden derlenen örnekler ise, toplumsal bir sorun haline gelmeye başlayan kimlik meselesini çözmeye yetmemektedir.

Ülkemizdeki bu tartışmalar süre dursun, bilgi dünyasında (akademik dünyada) da kimlik meselesi araştırmalara konu olmaktadır. Şair, hükümdar, bilim insanı, komutan gibi tarihî şahsiyetlerin etnik kökenleri tartışma konusu olduğu gibi, kimi halkların dillerinin ve kimliklerinin nasıl ifade edileceği meselesiyle ilgili de çeşitli görüşler mevcuttur. Türk soylu halkların ve dillerinin nasıl adlandırılacağı hususunda Kazakça mı Kazak Türkçesi mi? örneğinde olduğu gibi tartışmaların hâlâ devam ettiğini söylemek gerekir. Farklı okullara (ekol) mensup bilim insanlarının ilmî tartışmaları, şüphesiz ortak bir kanaate varmaya yardımcı olacaktır. Biz de, Türk adı ve kültürünün uzandığı en uzak noktalardan biri konumunda bulunan Japonya'da yerleşik, İdil-Uralı Türk halkları bağlamında tartışmalara katkı sağlayabilmeyi umut ediyoruz. Bu

bildiride amaç, 1917 sonrasında Doğu Asya'da Çin, Kore ve Japonya'ya yerleşen Türk halklarından Tatarlar üzerine yapmakta olduğumuz çalışmamızı ve bunun bir parçası olan kimlik meselesiyle ilgili bulgu, belge ve görüşlerimizi paylaşmaktır.

Tarihi Altyapı

Doğu Asya'daki Türk varlığı konusu çokça bilinmediğinden önce kısaca tarihi arka planı aktarmak yararlı olacaktır.¹ Altın Orda Devleti'nin yıkılışının ardından, 1552'de Kazan'ın da Ruslar tarafından ele geçirilmesiyle, siyasi liderliklerini kaybeden Tatarlar, bıraktıkları kültürel, askerî ve idari mirasla Rus Çarlığının büyümesinde mühim bir rol oynamışlardır. Büyük oranda yerleşik olan ve bu hayat tarzı ile kültüre sahip Tatar halkı, eğitim ve ticaretle Orta Asya Türklüğünün önemli temsilcilerinden olmuştur. Ticaretteki maharetleri ve görece güçlü maddi durumlarına uygun olarak, eğitim seviyelerinin yüksekliği, Rusya'nın iç siyasetinde etki sahibi Tatarların sayısının da fazla olmasına sebebiyet vermiştir. Bize göre bu şartlar Tatarları, Rusya ve hatta Orta Asya'daki diğer Türk halkları arasında biraz daha öne çıkarmaktadır. Özellikle XIX. yüzyıldan itibaren yenilikçi Tatar aydınlarını, dinî, ekonomik ve siyasî konularda Rusya Türklerinin önderliğinde görmek mümkündür. Buna rağmen Tatar aydınlar, Rusya Müslümanlarının bağımsızlığını sağlama ve haklarını koruma yolunda faaliyet gösterecekleri de, ciddi bir birlik meydana getirememiş ve 1917 Rus İhtilali başladığında da Kızıllar (Sosyalist-Komünist) ve Beyazlar (Çar taraftarları) arasında daha da bölünmüşlerdir.

Çarlık taraftarlarının savaştan yenik çıkması sonucunda, Türk kökenli Amiral Kolçak, General Semenov ve Yüzbaşı Kalmıkov gibi Sibiryaya bölgesinde savaştan komutanların ordularındaki İdil-Ural Türkleri, 1919'dan itibaren Japon nüfuz alanı içindeki, Çin'in Mançurya bölgesine sığınmışlardır. Bölgeye daha önce gelerek yerleşmiş Tatarların yaşadığı Doğu Asya'da, bu şekilde Tatar nüfus yoğunluğu artmıştır. 1917 Devriminden önce Çin topraklarına yerleşen Türk-Tatarların hikâyesi, siyasi olmaktan çok ekonomik sebeplere dayanıyordu. Rusya'nın XIX. yüzyılın sonlarında Çin'in Mançurya bölgesini kiralayarak, Doğu Çin Demiryolu'nun inşaat ve işletme haklarını elde etmesiyle, Rusya'dan binlerce aile demir yolunda çalışmak üzere bölgeye yerleşir. Bu Rusyalılar arasında İdil-Ural'daki Türk-Tatarlar da mevcut olup, bazıları da ticaret amacıyla demiryolu bölgesine göç etmişlerdi. Mançurya bölgesindeki Harbin şehri, 1904 yılından itibaren Türk-Tatarlar için bir merkez haline gelmiştir. Tatarlar, şehirde dinî ihtiyaçlarını karşılayabilmek için 1901 yılında ahşaptan bir cami inşa etmişler, ancak nüfus artınca 1906'da yeni bir camiyi ibadete açmışlardır. Bu ibadethaneler şüphesiz sadece dinî amaçlarla kullanılmamış, aynı zamanda

¹ Tarihi alt yapı bölümü, daha önce yayımlanmış olduğumuz "Japonya Türk-Tatar Diasporası" adlı makalemize dayanmaktadır. Kimi cümleler birebir alıntılanmıştır. Makalenin künyesi kaynakça'da verilmiştir.

çocukların eğitimi için okul olarak da hizmet sunmuşlardır. Doğu Asya'daki Türk-Tatarlar tarafından idare edilen ilk matbaa da, bu şehirde kurulmuştur. Harbin matbaasında, *Yırak Şark*, *Miñ (Bin) Yıl Mescidi*, *Beyrem Nuri*, *Çatki* gibi gazeteler ile birçok kitap yayımlanmış ve sadece Çin'dekiler değil Asya'daki tüm Türk-Tatar toplulukları arasında bilgi ve haber akışı sağlanmıştır.

Harbin dışında, yaklaşık otuz şehir ve köyde Mahalle-i İslâmiyeler kuran Türk-Tatarlar, dayanışma içinde yaşamlarını sürdürmeye çalışmışlardır. Bu yerleşim birimleri Japonya'ya geçişte onlar için birer atlama noktası olmuş, özellikle ticaretle uğraşanlar bölgede kurdukları ticaret ağının sağladığı avantajla Japonya ve Japon pazarında kendilerine önemli yer edinmişlerdir. Bize göre, Japonların bu bölgedeki Tatarlarla iletişime geçmesi, ilk olarak 1904-1905 Rus-Japon Savaşı sırasında olmuşsa da, esas bağlantı 1917 Rus Devrimi sonrasında iç savaşa müdahale için -Beyaz orduları desteklemek amacıyla- Japonya'nın da Batılı devletlerle beraber Sibiryaya asker çıkardığı dönemde olmuştur. Beyaz Rus orduları içerisinde bulunan Müslüman Türk-Tatar gruplarıyla siyasi ilişkilerin gelişmesi de bu dönemde şekillenir. Bu ilişki Batılı ülkelerin baskıları sonucunda Japonya'nın bölgeden askerlerini çekmesinden sonra da devam etmiş, asker ve sivil Japon yöneticilerin, Müslümanların potansiyel gücünü fark ettikleri dönem olmuştur.

Çin ve Kore gibi Japon nüfuz bölgelerine yerleşmiş olan bazı Türk-Tatar aileleri 1919'dan itibaren Japonya'ya yerleşerek, Türk-Japon ilişkilerinin fazlaca bilinmeyen bir yönünü oluşturmuşlardır. Başta Tokyo olmak üzere, belli başlı Japon ticaret şehirlerine yerleşen Tatarlar, iki dünya savaşı arası dönemde hem ticarete hem de Japonya'nın Orta Asya'ya yönelik olarak inşa ettiği İslâm siyasetinde önemli roller oynamışlardır.

Tokyo'daki Türk-Tatar grubu, 1921'den itibaren oluşmaya başlar. Önceleri daha çok bekârlardan oluşan bu topluluk, Shinjuku semtindeki Tokyo Oteli'ni merkez olarak kullanarak ticari işlerini yoluna sokmaya çalışmış, başarılı olanlar yavaş yavaş ailelerini de yanlarına aldırıp -ya da evlenerek- Tokyo'daki az sayıda Müslüman (Hint Müslümanları) ailenin yaşadığı Yoyogi semtine yerleşmeye başlamışlardır. Büyük çoğunluğu kumaş ve hazır giyim işiyle uğraşırken, bazıları da kasaplık, zahirecilik gibi daha çok Müslüman ailelerin ihtiyaçlarına yönelik işler yapmışlardır. Zengin Türk-Tatar tüccarlar, mallarını vatandaşları olan seyyar satıcılar aracılığı ile piyasaya sürmüşler, onlar da tek başlarına ya da eşleriyle birlikte mallarını en uzak köylere kadar götürüp satmışlardır. Kumaş ve hazır giyim ticareti giderek daha çok kâr getiren bir iş olmaya başladıkça, pazarlama konusunda eleman sıkıntısı baş göstermiş, bu sıkıntı Mançurya ya da Kore'deki Türk-Tatar gençlerinin Japonya'ya getirilmeleriyle ortadan kaldırılmıştır. Japonya'da Avrupa tarzı giysilerin, kumaşların halk arasında sevilmesi ve yaygınlaşmasında buradaki Türk-Tatar satıcıların katkısı büyüktür. Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki, ticaretlerinde dürüst olan Türk-Tatarlar, Japon halkı arasında çok iyi bir izlenim bıraktıklarından bazı Rus tüccarlar da kendilerini Tatar olarak tanıtarak ticaret

yapmışlardır. Yeni hayatlarının merkezine hayatta kalma mücadelesini oturtan Türk-Tatarların, 1924 yılına kadar siyasetle uğraşmadıklarını daha çok dinî ve milli kimliklerini koruma yolunda faaliyet gösterdiklerini söylemek mümkündür.

Japonya'nın Türk-Tatarları göçmen ya da yerleşimci olarak kabul etmesinin bize göre en önemli sebebi, Japon idarecilerin Tokyo'yu Dünya Müslümanları için yeni bir merkez olarak göstermek istemeleridir.² Bilindiği gibi I. Dünya Savaşı'nın ardından İstanbul'un da işgal edilmesiyle beraber neredeyse tüm Müslüman halklar Hıristiyan ya da bir başka deyişle gayrimüslimlerin idaresi altına girmişti. Türk Kurtuluş Savaşı'nın ardından yeni yönetimin Saltanat ve Hilafet'i kaldırmasıyla da sadece Müslümanlar değil "Batılı Güçler" de yeni bir Halife aramaya başlamışlardır. Dönem incelendiğinde İngiltere'den İtalya'ya kadar pek çok ülkenin Müslümanlara nüfuz edebilecek olan ve kendilerine yakın isimleri Halife olarak kabul ettirmeye çalıştıkları görülecektir. İlk önce Çin ve Rusya ardından günümüzdeki Hindistan, Pakistan, Endonezya ve Malezya gibi ülkelerdeki Müslüman nüfusun potansiyel gücünü gören Japonya da bu yarıştan geri kalmak istememiştir. Ancak ortadaki sorun, Japonya'da etkin bir Müslüman nüfusun bulunmayışıdır. Bize göre bu sorunu aşmak için Müslüman Türk-Tatarların Japonya'ya ve Japon idaresinde bulunan Asya'daki topraklara yerleşmelerine izin verilmiştir. Burada amaç, öncelikle bir Müslüman cemaat yaratmaktır. İkinci hedef ise, oluşturulacak altyapı ile Tokyo'nun Müslümanlar için yeni bir merkez olarak tanıtılmasıdır. Bunun en somut örneği, Tatarlarla beraber Güney Asya Müslümanlarının da görece yoğun yaşadıkları Kobe (1935) ve ardından Tokyo'da (1938) gösterişli camiler açılması ve II. Abdülhamit'in torunu Şehzade Abdülkerim Efendi'nin Japonya'nın desteği ile 1933–1935 arası dönemde Doğu Türkistan'da hilafeti ve saltanatı tekrar ihya etme çabalarıdır.³

II. Dünya Savaşı'nın ardından Doğu Asya'daki Tatarların tamamına yakını Türk vatandaşlığına geçerek 1953'den başlayarak Türkiye'ye göç ederler. Bunların bir kısmı daha sonra Amerika Birleşik Devletlerine ve Avustralya'ya yerleşmişlerdir.

Kimlik Meselesi

Görüldüğü üzere kısaca tarihi alt yapıyı vermeye çalıştığımız bölümde biz de, "İdil-Ural Türkleri", "Tatarlar" ya da "Türk-Tatarlar" ifadelerini kullandık. Şüphesiz, bu durum kişisel tercihimizle ilgili değildir. Aynı

² Japonya'nın İslâm siyaseti için bkz; A. Merthan Dünder, *Pan İslâmizm'den Büyük Asyacılaşma: Osmanlı İmparatorluğu, Japonya ve Orta Asya*, Ötüken Yayınları, Ankara 2006.

³ Detay için bkz; A. Merthan Dünder, "Şehzade Abdülkerim Efendi'nin Japonya'nın Desteğiyle Türkistan İmparatoru Olma Meselesi Üzerine", *bilig*, sayı 66, s.79–92, Ankara 2013.

dönemde, aynı coğrafyaya ve aynı etnik kökene sahip insanların ne kadar farklı isimlerle adlandırılabilceğini göstermesi bakımından ilginç olduğunu düşündüğümüz bu mesele, somut bir örnek olarak karşımızda durmaktadır.⁴ Genel olarak İdil-Ural Bölgesindeki halk, adlandırılmak istendiğinde çoğunlukla Tatar ya da Kazan Tatarı ifadeleri kullanılmaktadır. Oysa Kazan, dar anlamıyla bir şehir, geniş anlamıyla da görece dar bir bölgeye işaret eder. Bu durum, yani bölge halkını adlandırma meselesi, özellikle bizim çalışmalarımızda da karşılaştığımız bir sorun olup alan uzmanı olmayan okuyucular bakımından da kimi zaman kafa karıştırıcı bir unsur haline almaktadır.

Mesele, aslında birinci el kaynak niteliğindeki Japon arşiv belgelerinden doğmaktadır. Bu belgelere göre, Rus Devrimi'nden sonra Doğu Asya'ya göç eden İdil-Ural Türkleri, muhatapları durumundaki Japon yetkililer tarafından öncelikle “Beyaz Rusyalı” olarak tanımlanmışlardır.⁵ Oysa 1917'den önce Japon idare ya da kontrolündeki topraklarda yaşayan az sayıdaki Tatar ise çoğunlukla “Rusyalı” olarak tanımlanıyordu. Japon resmi belgelerinde, 1919'dan itibaren yeni bir adlandırma daha kullanıldığı göze çarpıyor; “Eski Rusyalı”. Bu ifade, Japonya'ya gelen Rus vatandaşlarını, ihtilal sonrasında oluşmaya başlayan yeni devletin vatandaşlarından ayırmak için kullanılmış olup, Rus, Tatar ya da Ukraynalı tüm Rus pasaportlular için kullanılmıştır. Yine aynı yıldan başlayarak evraklarda, “Rusyalı Müslüman” tabiri yazılmış olup, az da olsa “Tatar” adı da zikredilmiştir. “Rusyalı Müslüman” kimliği ya da adlandırması, 1930'lu yılların başına kadar devam eder. Zira Başkurt Türklerinden Molla Muhammed Gabdulhay Kurbanali'nin Japon ordu istihbaratınca Tokyo'ya davet edilmesi ile Doğu Asya'daki Türk-Tatarlar, Mahalle-i İslâmiye adlı bir tür çatı yapıya bağlanmış olup⁶, kurdukları tüzel kişilik ya da bina adlarında hep bu ibare vardır. Örneğin Tokyo Mahalle-i İslâmiye Mektebi, ya da Tokyo Mahalle-i İslâmiye Matbaası gibi. Burada öne çıkarılmaya çalışılan şey, İslâmiyet'tir. Bu durum, 1933 yılından itibaren değişmeye başlar. İdil-Ural Türklerinin liderlerinden, ömrünü İdil-Ural Devleti ve Rusya'daki Türk halklarının bağımsızlığı yolunda harcamış olan siyasetçi, yazar Ayaz İshaki İdilli, Japonya'ya gelir.⁷ Onun amacı, Doğu Asya'daki Türk-

⁴ Doğrudan konuya dâhil olmadığını düşündüğümüzden Tatar ve Türk-Tatar adının ortaya çıkışı ile ilgili bilgileri burada aktarmadık.

⁵ Buradaki “Beyaz” ifadesi, “Kızılın”, yani Bolşevik ya da Komünistin karşıtı olarak kullanılmıştır.

⁶ Kurbanali hakkında bkz; A. Merthan Dündar, “Japonya'da Bir Başkurt Önder: Molla Muhammed Gabdulhay Kurbangaliyef”, *Tarihten Bugüne Başkurtlar, Tarih, Dil ve Kültür Üzerine İncelemeler*, Haz. A. Melek Özyetgin, A. Merthan Dündar, İlyas Kamalov, Ötügen: Ankara 2008, s. 132–162.

⁷ Ayaz İshaki'nin Japonya'daki faaliyetleriyle ilgili olarak bkz; A. Merthan Dündar, “Japon Resmi Belgelerine Göre Ayaz İshaki ve Japonya'daki Faaliyetleri”, *Türk Yurdu*, Cilt 31, Sayı. 287, Ankara 2011, s. 100–105.

Tatarları Japonya'nın güdümünden çıkararak Japonya'nın Orta Asya ve İslam siyasetinde daha fazla araç olarak kullanılmasını engellemektir. Bu sebeple Japonya'da daha Türkçü çizgideki "İdil-Ural Türk-Tatar Medeniyet Cemiyeti'nin" şubelerini kurar. 1933'den itibaren bu yapının, Japonya'da ve Japon idaresindeki Çin, Kore gibi ülkelerde güçlenmesine paralel olarak bu topraklarda kurulan yeni dernek vs. gibi yer ve oluşumlarda Türk-Tatar adlandırması kullanılmaya başlanır. Bu tanımlama, II. Dünya savaşının sonuna kadar devam eder. Diğer yandan Rusyalı, Eski Rusyalı, Rusya Müslüman'ı, Tatar ve Türk-Tatar adlandırmalarının da aynı dönemlerde yazılmış, farklı belgelerde kullanıldığını görmek mümkündür.

Sonuç

Daha önce İdil-Ural Türklerinin, araştırmacılar tarafından genel olarak "Kazan Türkleri" olarak nitelendirilmekte olduklarından ve Japonya'daki İdil-Uralıların da çoklukla Kazan Türkleri olarak tanımlandıklarından bahsetmiştik. Oysa Japon topraklarında yaşayanların bir kısmı Kazan menşeli olmadıkları gibi İdil-Ural Bölgesi dışındaki farklı Türk halklarına mensuplardır. Çin, Japonya ve Kore'deki cemaat içinde Mişer, Başkurt, Özbek, Uygur ve hatta Azerbaycan Türklerine mensup aileler olduğu gibi zamanında Ruslara esir düşmüş, Anadolu Türkler de bulunuyordu. Fakat Doğu Asya'daki topluluk, Tatarlık, Başkurtluk davası gütmemiş, etnik ayırım gözetmeden kaynaşmış ve Türk-Tatar adı altında birleşmişlerdir. Bu yaklaşım, Anadolu'ya ya da diğer ülkelere göç ettiklerinde de devam etmiştir. Örneğin Türkiye'de kurdukları derneğin adı "Kazan Kültür ve Yardımlaşma Derneği" iken, Türkiye'den sonra Amerika Birleşik Devletlerine göç edenlerin kurduğu derneğin adı ise "America Turco-Tatar Association" dur.

Japonya'daki Türk-Tatarlardan olan ve halen Ankara'da yaşayan Sayın Ravil Ağış Bey tarafından bize aktarılan trajikomik bir olay konuyu daha da ilginç bir hale getirmektedir. 1930-1940 yılları arasında (tam tarih hatırlanamadı), Tokyo'da Türk Büyükelçiliği açıldıktan sonraki günlerde, ıssız bir yolda Türk diplomatlardan birinin arabası bozulur. Şans eseri bisiklet ile oradan geçmekte olan bir Türk-Tatar, İngilizce selam verdikten sonra muhatabının Türk olduğunu bilmeden yardım eder. Teşekkür faslından sonra diplomat, İngilizce olarak "sen nerelisin?" diye sorar. Tatar, gururla ben Türk'üm der. Bu defa diplomat Türkçe olarak, "nasıl? Sen Türk müsün?" diyerek şaşkınlığını ifade eder. Tatar, dili döndüğünce aslında Tatar olduğunu ama Türk de olduğunu izah etmeye çalışırken diplomatımız, "sen Türk değilsin, senin Türk pasaportun yok. Eğer bir daha Türk adını kullandığımı duyarsam seni polise şikâyet ederim" der. Tatar kardeşimiz çok üzülür ve durumu Türk-Tatar Derneğindeki cemaate anlatır. Ancak üzerinde durulmaz. Bize aktarıldığına göre bu diplomatımız, Türklüğü ile iftihar etmekle beraber, başka etnik kökenden gelen bir Türk'müş. Öte yandan azarladığı adam, Türküm dediği için pantürkist olduğu iddiası ile katliama uğramış, sürgüne uğramış vatanından

ayrılmak zorunda bırakılmış bir halkın mensubu, Türk pasaportu olmayan bir Türk idi. Kimliği, yani kâğıt belgesi olmadığı için Türküm diyemeyen bir Türk.

Bunun yanı sıra, biz de yaptığımız çalışmalarda kullandığımız adlandırmalar yüzünden defalarca imalı sorularla karşılaştık; “Neden Tatar demiyorsun?”, “Türk-Tatar ne ki?”, “Sen neden insanları etiketliyorsun?” gibi. Bizim cevabımız da genelde; “bu etiketi biz değil, Türk-Tatarlar kendileri buldular. 1917’de Rusya’da yaptıkları toplantının adından tutun, Japonya’da kurdukları derneklerin adına kadar hepsi Türk-Tatar tanımı ile başlar, haliyle bunların tarihini yazarken de kullandığımız ifade Türk-Tatar’dır” şeklinde olmaktadır.

Aslında bu meselenin, yani Türklük, Tatarlık meselesinin, Doğu Asya’daki Türk-Tatarlar için 1953 yılında çözüldüğünü söylemek mümkündür. Çünkü bölgedeki İdil-Urallıların tamamına yakını Anadolu’ya göç etmiş ve kazanılan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı ile hem Türk kimliği elde edilmiş - yani nüfus cüzdanı- hem de tartışmaya mahal kalmaksızın kendilerini tanımlarken artık özgürce “Ben Türk’üm” diyebilmişlerdir. Bize göre İdil-Ural ya da Doğu Asya’daki Tatarlarla ilgili çalışmalarda kullanılacak olan “Türk” ya da “Türk-Tatar” adlandırması tamamen gereklilikten kaynaklanan bir ifadedir.

KAYNAKÇA

A. Merthan DüNDAR, “Japonya Türk Tatar Diasporası”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Kasım, Ankara 2004, s. 75–89.

--- *Pan İslâmizim’den Büyük Asyacılığa: Osmanlı İmparatorluğu, Japonya ve Orta Asya*, Ötüken Yayınları, Ankara 2006.

--- “Japonya’da Bir Başkurt Önder: Molla Muhammed Gabdulhay Kurbangaliyef”, *Tarihten Bugüne Başkurtlar, Tarih, Dil ve Kültür Üzerine İncelemeler*, Haz. A. Melek Özyetgin, A. Merthan DüNDAR, İlyas Kamalov, Ötüken: Ankara 2008, s. 132–162.

---“Japon Resmi Belgelerine Göre Ayaz İshaki ve Japonya’daki Faaliyetleri”, *Türk Yurdu*, Cilt 31, Sayı. 287, Ankara 2011, s. 100–105.

--- “Şehzade Abdülkerim Efendi’nin Japonya’nın Desteğiyle Türkistan İmparatoru Olma Meselesi Üzerine“, *bilig*, sayı 66, s.79–92, Ankara 2013.